

สมเด็จพระเจ้าพระยา บรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) กับการสนับสนุน การแปลวรรณกรรมจีน*

■ ปิยนท บุนนาค

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
(ช่วง บุนนาค)

วรรณกรรมจีนโดยเฉพาะพงศาวดารจีนนั้นนับได้ว่าเป็นตำราเรียนประเภทหนึ่งของคนไทยมานานแล้ว โดยถือกันว่าหากใครได้อ่านพงศาวดารจีนเข้าใจและทราบอรรถรสเป็นอย่างดี ย่อมทำให้ผู้นั้นเป็นคนเฉลียวฉลาดรอบรู้จิตใจคน รู้จักการทำงาน มีคตินิยม ตลอดจนรู้จักกลยุทธ์ในการสงครามจนถือได้ว่าพงศาวดารจีนเป็นตำราพิชัยสงครามด้วย ดังนั้นพงศาวดารจีนจึงมีคุณค่าอย่างยิ่งโดยที่เป็นเครื่องประดับสติปัญญาของนักการเมืองนักการปกครอง สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ตระหนักถึงคุณค่าดังกล่าวของพงศาวดารจีน ดังนั้นเมื่อท่านมีกำลังอำนาจอยู่ในฐานะ “อธิบดี” ของบ้านเมืองซึ่งสามารถให้การสนับสนุนงานทำนุบำรุงวรรณกรรมได้อย่างเต็มที่แล้ว ท่านจึงเชิญนักปราชญ์ผู้มีภูมิรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านภาษาจีนและภาษาไทยเป็นอย่างดีให้มาร่วมประชุมแปลพงศาวดารจีนเป็นภาษาไทยตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๔ และสนับสนุนให้มีการพิมพ์ออกเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้อ่าน เพราะนอกจากเพื่อความบันเทิงสนุกสนานแล้วยังก่อให้เกิดความไม่แตกฉานทางปัญญาด้วย

*ปรับปรุงส่วนหนึ่งจาก ปิยนท บุนนาค. แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๔. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการแปลวรรณกรรมจีน ตั้งแต่เริ่มแรก^๑ กล่าวคือ ในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้แปลเรื่องไซฮั่น และเรื่องสามก๊ก ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้าฯ ให้แปลเรื่องเสียด๊ก ก้องสินและตั้งฮั่น ล่วงมาในรัชกาลที่ ๓ มีชาวจีนจำนวนมากเข้ามาทำมาค้าขายและอยู่ร่วมกันตาม ชายฝั่งทะเล ต่อมาเมื่อเหตุการณ์ที่ชาวจีนตัวเหี้ยทำร้ายกัน และก่อเหตุร้ายต่อบ้าน เมืองทำให้เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม (ติศ บุนนาค) (ต่อมาในรัชกาล ที่ ๔ คือสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์) ต้องนำกำลังไปปราบหลายครั้ง ดังที่ชายทะเลแสมดำเมื่อ พ.ศ.๒๓๘๗ ที่ตำบลลัดกรุด จังหวัดสมุทรสาคร เมื่อ พ.ศ.๒๓๙๐ และที่เมืองฉะเชิงเทรา เมื่อ พ.ศ.๒๓๙๑ เป็นต้น ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ เมื่อสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ขณะเป็นว่าที่สมุหพระกลาโหม ซึ่งมีหน้าที่ดูแลหัวเมืองชายทะเล ที่มีชาวจีนโพ้นทะเลมาอาศัยอยู่จำนวนมาก ท่านจึงสนับสนุนให้มีการแปลวรรณกรรมจีนเพื่อผสมผสานความคิดผ่าน ตัวละครและเหตุการณ์ประวัติศาสตร์จีนมาสู่การปรับตัว อันส่งผลให้อยู่ร่วมกันอย่าง เข้าใจและมีความสุขร่วมกัน^๒ วรรณกรรมจีนที่คัดเลือกมาแปลครั้งนั้นมีจำนวน ๑๐ เรื่อง ได้แก่เรื่องไซฮั่น ตั้งจัน นำซ้อง หงอโต๋ บ้วนฮวยเหลา โหงวไ้วเพงไซ โหงวไ้วเพงหน้า ซวยงัก ซ้องกั้ง และเม่งเฉียว และอีก ๙ เรื่อง เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ให้มีการแปลขึ้นในช่วงที่ท่านเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินตอนต้นรัชกาลที่ ๕ ได้แก่เรื่อง เสापัก ชียินก๊วยเจ๋งตั้ง ชีเตงซันเจงไซ เลียดตัวน อิวกั้งหน้า ได้อั้งเผ่า เซียวอั้งเผ่า หน้าอิดซื่อ และเม่งฮวดเซงฉื่อ^๓ วรรณกรรมแต่ละเรื่องนั้นได้มีการจัดให้มีการแสดง ใจถ่ายทอดเนื้อหาสาระและสร้างความสนุกสนาน เป็นการสอนคุณธรรมและเรียนรู้ เล่ห์กลให้รู้จักผิดชอบชั่วดีผ่านตัวละคร ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีโรงเรียนสอนประชาชน วรรณกรรมจีนแปลดังกล่าวมีการจัดพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.๒๔๑๙ โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ได้นำวรรณกรรมจีนและเรื่องแปลในรัชกาลที่ ๑ ถึงต้นรัชกาลที่ ๕ มาพิมพ์เผยแพร่ โดยเฉพาะวรรณกรรมจีน ๑๙ เรื่องดังกล่าวนี้เรียกว่า ฉบับสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

จีนมีวรรณกรรมคลาสสิกที่ยกย่องว่ายิ่งใหญ่อยู่ ๔ เรื่อง ดังนี้^๔

๑. สามก๊ก แต่งโดย เล่ากวนจง พ.ศ.๑๘๗๓ มีอายุราวสมัยสุโขทัยของไทย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลเป็นภาษาไทย วันเวลาที่แปลเป็นภาษาไทยมีอายุห่างจากต้นฉบับ ๔๐ กว่าปี

^๑ปรับปรุงจาก แนวหน้า (๒๕๖๑). ภูมิบ้าน ภูมิเมือง: 'ซ้องกั้ง' วรรณกรรมวิถีคนกล้าในสังคมไทย. จากเว็บไซต์: <https://www.naewna.com/lady/315485>. สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๖.

^๒อ่านรายละเอียดใน วินัย สุกใส. "วิวัฒนาการวรรณกรรมจีนในภาษาไทย ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๑๑-๒๔๗๕ (ตอนที่ ๑)", วารสารจีนศึกษา, Vol 3 No 3 (2010): เมษายน ๒๐๑๐, หน้า ๒๑๒-๒๔๐ จากเว็บไซต์: <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/CSJ/article/view/55468> สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๖.

^๓ดูรายละเอียดใน ธีรวิทย์ สุทธิสงคราม. สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์. (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๑๓๗-๑๔๑.

^๔สมปอง ดวงไสว (บรรณาธิการ). พงศาวดารจีนซ้องกั้ง ฉบับสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๖๑), หน้า ๘๔๓.

๒. **ซ้องกั๋ง** เดิมเป็นมุขปาฐะ เรื่องเล่า ตำนาน ที่เล่าสืบต่อ ๆ กันมา จนกระทั่ง ซื่อไห่อัน / เล่ากวนจง นำมาเขียนเป็นเรื่องราวหลังจากสามก๊ก สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้มีพระประสาธน์ ให้แปลเป็นภาษาไทย พ.ศ.๒๔๑๐ ปลายแผ่นดินรัชกาลที่ ๔ ห่างจากต้นฉบับจริงของจีน ๒๙๔ ปี พงศาวดารจีนซ้องกั๋ง มีอายุเกือบ ๕๐๐ ปี ฉบับแปลเป็นภาษาไทย แปลออกมาได้ ๘๒ เล่มสมุดไทย

การแปลเรื่องซ้องกั๋งในครั้งนั้น แปลจากต้นฉบับภาษาจีน โดยผู้แปลเป็น ชาวจีนที่อาศัยในเมืองไทย เป็นการแปลในสำเนียงเสียงภาษาฮกเกี้ยน ออกมา เป็นภาษาไทยดังเรื่องซ้องกั๋ง เป็นสำเนียงภาษาฮกเกี้ยน แต่ภาษาแมนดาริน หรือ จีนกลาง จะเป็นซ่งเจียง คำว่า ซ่ง หรือซ้อง ราชวงศ์ซ่ง หรือ ราชวงศ์ซ้อง คือเรื่อง เดียวกัน

๓. **ไซอิ๋ว** แต่งโดย อุ่เจิงเอน พ.ศ.๒๑๓๓ สมัยอยุธยา หลังเสียกรุงครั้งที่ ๑ พ.ศ.๒๑๑๒ เป็นเวลา ๒๑ ปี เป็นวรรณกรรมที่เยาวชนสนใจมากที่สุด เป็นเรื่อง ที่อ่านสนุกบันเทิงของเด็ก ๆ

๔. **ความฝันในหอแดง** แต่งโดย เฉาเสวียฉิน พ.ศ.๒๓๓๕ หลังสร้าง กรุงเทพมหานคร ๑๐ ปี

ซ้องกั๋ง ฉบับสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ความหมายและ ความสำคัญของซ้องกั๋งมี ๒ ประการ คือ

ประการแรก คือ ซ้องกั๋งเป็นชื่อของตัวละครเอกในวรรณกรรมสุดยอด ของจีน จากเรื่อง สยู่หจ้วน พงศาวดารชายน้ำ ซึ่งนำมาแปล และนำชื่อ ตัวละครเอกมาตั้งเป็นชื่อเรื่องของวรรณกรรมเรื่องนี้

ประการที่สอง ซ้องกั๋ง เป็นชื่อวรรณกรรมคลาสสิกของจีน เป็นนิยายจีน หรือเป็นพงศาวดารจีน ที่คนไทยนำมาแปลเป็นภาษาไทย ให้คนไทยได้อ่าน กันตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๔ พ.ศ.๒๔๑๐ และจัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พ.ศ.๒๔๒๒ ช่วงปลายชีวิตของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรม มหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) หลังจากการแปลสำเร็จ ๑๒ ปี พิมพ์สำเร็จ ก่อนสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ถึงแก่พิราลัย ๓ ปี สมเด็จพระท่านพิราลัย พ.ศ.๒๔๒๕

การแปลเรื่องซ้องกั๋ง

จากต้นฉบับของเรื่องซ้องกั๋งที่สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) มีพระประสาธน์ให้แปล มีความน่าว่า

วันศุกร์ เดือนสี่ แรมห้าค่ำ จุลศักราช ๑๒๒๙ ปีเถาะ นพศก ฯพณฯ ที่ สมุหพระกลาโหม มีพระประสาธน์สั่งให้แปลพงศาวดารจีน มีตอนหนึ่งชื่อ “จูหยูฮื่อ” คือ ซ้องกั๋งออกเป็นคำไทย ไว้เป็นเรื่องของชาวบ้าน อ่านฟังเล่นเหมือนเล่านิยาย

การแปลเรื่องนี้เป็นภาษาไทยเพื่อให้คนไทยได้รับรู้ ให้เป็นเรื่องของชาวบ้าน อ่านได้ทั่วไป เหมือนเป็นการเล่านิทานสู่กันฟัง แต่ลึกลงไปกว่านั้นมิใช่เป็นเพียงเรื่อง อ่านเล่นเป็นนิทานหรือนิยายของชาวบ้านเท่านั้น ดังข้อความว่า “คิดด้วยซ้องกั๋งก็เป็น เช่นนั้น แต่ตัวหนังสือสำคัญ ย่อมมีความนัยซ่อนอยู่ได้ในการแปล เมื่อ พ.ศ.๒๔๑๐ แปลออกมาเป็นสมุดไทยได้ ๘๒ เล่ม และพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พ.ศ.๒๔๒๒ โดย

^๔ ดูรายละเอียดใน เพิ่งอ้าง, หน้า ๘๔๒-๘๕๘.

โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ เป็นสมุดฝรั่ง ๕ เล่ม”^๖

การแปลเรื่องชองกั้ง เป็นสื่อเพื่อให้เกิดการศึกษาและเพื่อสื่อสารส่งสารให้สังคม กล่าวคือ การแปลเพื่อให้เป็นการศึกษา นั่นคือให้คนไทยได้อ่านวรรณกรรมที่แสดงออกถึงความรัก ความเป็นธรรม รักชาติ รักแผ่นดิน รักองค์พระมหากษัตริย์ และต้องการให้เข้าถึงชาวบ้าน ซึ่งอ่านฟังเล่นเหมือนเล่านิทาน นิยาย คนแต่ก่อนชอบฟังเรื่องเล่า ชอบเล่านิทานให้กันฟัง ส่วนการแปลเพื่อการสื่อสารถึงสังคม สารที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ต้องการจะสื่อคืออะไร ทั้งนี้พิจารณาได้จากเนื้อหาของ “ชองกั้ง” เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์ชองแผ่นดินพระเจ้าช่งเฟยหง เมื่อ พ.ศ.๑๖๖๔ เป็นเรื่องความผูกพันระหว่างบุคคล ที่มีเนื้อหาหลักซึ่ง สะเทือนใจ ผ่านตัวละครที่มีความสำคัญถึง ๑๐๘ คน แต่ละคนนั้นต่างมีบทบาทเป็นผู้กล้าหาญ ดาวฟ้า สหายดินอยู่ที่เขาเหลียงซานหรือเนียซัวเปาะ โดยมีหัวหน้าชื่อ ช่งเจียง เป็นผู้มีเมตตาธรรม กตัญญู รู้หนังสือ และงานฝ่ายบุน ฝีมือเข้มแข็ง โอบอ้อมอารี ชอบช่วยเหลือชาวบ้านที่ขัดสนจนมีคนมาสามาภิภักดีจำนวนมาก แต่ละคนล้วนมีที่มาที่ไปแตกต่างกัน แต่ทุกคนมารวมกันเพื่อต่อสู้กับอำนาจซึ่งสอนให้รู้จักการต่อสู้เพื่อทวงสิทธิประโยชน์ของตน และค้นหาคำตอบถึงการที่จะให้ผู้อื่นรังแกอย่างไม่มีเหตุผลต่อไปอีกหรือไม่ เป็นเรื่องที่สร้างให้คนทุกคนเป็นคนกล้าที่จะแสดงออก กล้าต่อสู้ กล้าที่จะยืนอยู่ในจุดยืนที่ถูกต้อง และเป็นกำลังสำคัญของชุมชนอันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นให้ประชาชนได้เรียนรู้และตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของตนเองจากตัวละครดังกล่าวอย่างไม่รู้ตัว เป็นเรื่องราวของผู้ที่ทนต่อความเหลวแหลกของสังคมไม่ได้แล้วพากันหลบหนีเข้าไปซ่อนสมุดต่อต้านความอยุติธรรม สะท้อนภาพการปกครองที่เลวร้ายจนนำไปสู่ความแตกแยกความสามัคคี เมื่อฝ่ายปกครองรู้จักโอนอ่อนผ่อนปรน จึงออกจากป่ามาช่วยพัฒนาบ้านเมืองในที่สุด ใช้สอนสังคมว่า “ที่ใดมีการกตขี่ ที่นั้นย่อมมีการขัดขึ้น” ภายหลังนั้น ช่งเจียง ได้เข้ารับราชการเป็นขุนนางผู้สำเร็จราชการเมืองฉ้อจิว วรรณกรรมจีนชองกั้ง จึงเป็นเรื่องอ่านสนุก เข้าใจง่าย คนจึงนิยมกันอย่างกว้างขวาง”

สารอันเป็นหัวใจสำคัญของชองกั้งอยู่ที่ตอนท้ายของเรื่อง ตรงที่ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความรักภักดีของกัลยาณมิตร ความจงรักภักดีต่อแผ่นดิน ต่อองค์พระมหากษัตริย์ ที่เรียกว่า “ยอมตายถวายชีวิต” ที่ชองกั้ง ลีซุย โงวหยง ฮวยหยง ได้แสดงให้เห็นปรากฏนั้น คือสาระสำคัญหัวใจของ ชองกั้ง ที่ให้สาระความคิดปรัชญาชีวิต และรับรสแห่งวรรณกรรมอันเป็นเลิศ ความคิดความเชื่อ ยอมตายถวายชีวิตเช่นนี้มีได้มีเพียงอยู่ในนิยายนิทาน ในพงศาวดาร หรือเป็นเพียงตำนานแต่อย่างใด หากแต่มีอยู่ในเจตนารมณ์เป็นคติประจำชีวิตของมหาบุรุษรัตนอมตสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) แม้สังคมจะมองอย่างไร คำที่ท่านเอ่ยและยึดมั่นมาตลอดทั้งชีวิต คือ “คำพระ คำพระมหากษัตริย์ คำพ่อคำแม่ ใครลบล้าง เป็นอกตัญญู” ได้ยึดมั่นถือมั่น ดำรงสัตย์ธรรมมาตลอดชีวิตของท่าน ได้แสดงความจงรักภักดีต่อแผ่นดินต่อพระบรมราชวงศ์จักรีสืบต่อมาจนแผ่นดินสมัยรัชกาลที่ ๕

“ สารอันเป็นหัวใจสำคัญของชองกั้งอยู่ที่ตอนท้ายของเรื่อง ตรงที่ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความรักภักดีของกัลยาณมิตร ความจงรักภักดีต่อแผ่นดิน ต่อองค์พระมหากษัตริย์ ที่เรียกว่า “ยอมตายถวายชีวิต”

^๖ สมปอง ดวงใส (บรรณาธิการ). พงศาวดารจีนชองกั้ง ฉบับสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์. (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๖๑), หน้า ๘๔๔-๘๔๕.

^๗ เรื่องเดิม, หน้า ๘๕๒.

^๘ ปรับปรุงจาก แนวหน้า (๒๕๖๑). ภูมิบ้าน ภูมิเมือง: 'ชองกั้ง' วรรณกรรมวิถีคนกล้าในสังคมไทย. จากเว็บไซต์: <https://www.naewna.com/lady/315485>. สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๖.

ซึ่งท่านได้ทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินกระทั่งถึงแก่พิราลัย

การแปลเรื่องซ่งกั๋ง จึงเป็นหนึ่งในเจตนาธรรมณ์ที่ท่านได้สื่อสารออกมาบอกให้สังคมไทยได้เห็นเป็นที่ปรากฏอย่างชัดเจน และในการปฏิบัติแห่งชีวิตจริงของท่าน ตลอดทั้งชีวิต พิสูจน์ได้ คือความ “จงรักภักดี ไม่มีอกตัญญู”^{๘๖}

เนื้อหาจากพงศาวดารจีนซึ่งปรากฏในวรรณกรรมต่าง ๆ ที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สนับสนุนให้มีการแปลขึ้นนั้น ส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นว่าเป็นเรื่องมีคติสอนใจโดยเฉพาะคุณธรรมความสามัคคีเพื่อรักษาบ้านเมืองเอาไว้ ซึ่งตรงกับสถานการณ์ของไทยในขณะนั้นมาก นอกจากนี้ตัวอย่างของผู้สำเร็จราชการฮวนอุ๋นก็มีบางอย่างซึ่งมีลักษณะคล้ายกับสมเด็จพระยาฯ คือมีบทบาทเป็น “King Maker” และไม่แย่งชิงราชสมบัติเพื่อเป็นกษัตริย์เสียเอง ไม่อาจสรุปได้ว่าสมเด็จพระยาฯ ได้รับอิทธิพลแนวความคิดทางการเมืองจากพงศาวดารจีนที่ท่านให้แปลหรือที่ท่านอ่านมาก่อนหน้านี้ เช่น สามก๊กหรือไม่ เพราะไม่มีหลักฐานชี้บ่งเอาไว้ แต่อาจพิจารณาได้ว่าท่านน่าจะได้รับอิทธิพลในเรื่องแนวความคิดและบทบาททางการเมืองจากพงศาวดารจีนบ้าง เพราะท่านเป็นผู้ที่สนใจใคร่รู้ในเรื่องการเมืองการปกครองอยู่แล้ว เมื่อพิจารณาว่าสิ่งใดดีก็จะรับมาปฏิบัติ ท่านคงไม่ได้เพิ่งเริ่มสนใจพงศาวดารจีนในรัชกาลที่ ๔ แต่น่าจะสนใจมาก่อนหน้านี้แล้ว เมื่อท่านมีกำลังอำนาจมากในขณะนั้นจึงได้มีโอกาสให้การอุปถัมภ์และทำนุบำรุงงานด้านนี้ อย่างจริงจัง สิ่งที่น่าพิจารณาเพิ่มเติมคือท่านอาจใช้พงศาวดารจีนเป็นเครื่องเตือนสติคนไทยทุกหมู่เหล่าให้มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันเพื่อรักษาชาติบ้านเมืองในยามที่กำลังเผชิญภัยวิกฤตการณ์การคุกคามและแทรกแซงของมหาอำนาจตะวันตกในขณะนั้น ดังที่ท่านได้สนับสนุนให้มีการแปลและการพิมพ์พงศาวดารจีนออกเผยแพร่สู่คนทั่วไปด้วย ดังในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๔ จำนวน ๑๐ เรื่อง และในรัชกาลที่ ๕ จำนวน ๙ เรื่อง ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ก็ไม่มีหลักฐานเอกสารยืนยันความคิดของท่านอีกเช่นเดียวกับแนวคิดเรื่องอื่น ๆ^{๘๗} แม้กระนั้น มีหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นว่าท่านมีความรักและความห่วงใยในประเทศชาติและวงศ์ตระกูล ซึ่งท่านได้ปฏิบัติอยู่เสมอมาตลอดชีวิตของท่าน ดังจะเห็นได้จากคำสั่งสอนของท่านต่อเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) บุตรชายคนเดียวของท่าน โดยผ่านหนังสือราชการที่ท่านมีไปถึงเจ้าพระยาสุรวงษ์ฯ เมื่อปีมะโรงโทศก พ.ศ.๒๔๒๓ ในส่วนท้ายของหนังสือว่า “จงทำราชการแผ่นดิน ให้ตริกรครองการนอกแลใน หน้าแลหลังให้มาก อย่าทงตัวจะพาให้ชาติตระกูลเสื่อมเสียไป”^{๘๘}

“ท่านอาจใช้พงศาวดารจีนเป็นเครื่องเตือนสติคนไทยทุกหมู่เหล่าให้มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันเพื่อรักษาชาติบ้านเมืองในยามที่กำลังเผชิญภัยวิกฤตการณ์การคุกคามและแทรกแซงของมหาอำนาจตะวันตกในขณะนั้น

^{๘๖} สมปอง ดวงไสว (บรรณาธิการ). พงศาวดารจีนซ่งกั๋ง ฉบับสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๖๑), หน้า ๘๕๖-๘๕๗.

^{๘๗} ดูรายละเอียดใน ปิยนาด บุนนาค. แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๒๕๒

^{๘๘} หนังสือราชการ ปีมะโรงโทศก ๑๒๔๒ ร.ที่ ๔๘๐ เล่ม ๔, หนังสือสมเด็จพระยาฯ ถึงเจ้าพระยาสุรวงษ์ฯ อ้างถึงใน ปิยนาด บุนนาค. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๔ และ ดูรายละเอียดใน ปิยนาด (นิโคธธา) บุนนาค. “บุนนาค...พิพัฒน์” (ช่วง พ.ศ.๒๓๒๕-พ.ศ.๒๔๑๖). อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายพิพัฒน์ บุนนาค ณ ฌาปนสถานกองทัพอากาศ วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๕, หน้า ๑๓๐-๑๘๙.

เจ้าพระยาสุรวงษ์ฯ เองก็ได้ตระหนักถึงความรักและความห่วงใยของท่าน
บิดาต่อประเทศชาติบ้านเมือง ดังข้อความที่ท่านตอบสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ผู้บิดา
ความตอนหนึ่งว่า

...เมื่อได้ทำพระกรุณาเจ้าเห็นการบ้านเมืองจะร้าง แผลผล
ประโยชน์แผ่นดินจะ ^{เจริญ} ปรองดอง และความคับ ^{อก} ใจได้เท่าๆ
จะมีประการใด ควรต้องกราบบังคมทูลพระกรุณาให้สำเร็จเด็ดขาด
ทีเดียว ถ้านิ่งไว้การบ้านเมืองแผลผลประโยชน์แผ่นดินจะเสียไป
ความเศร้าหมองของใต้เท้าฯ จะทับทวีมากขึ้น ใต้เท้าฯ ก็ชราอยู่แล้ว
ข้าพเจ้ามีความวิตกเป็นอันมาก...^{๑๒}

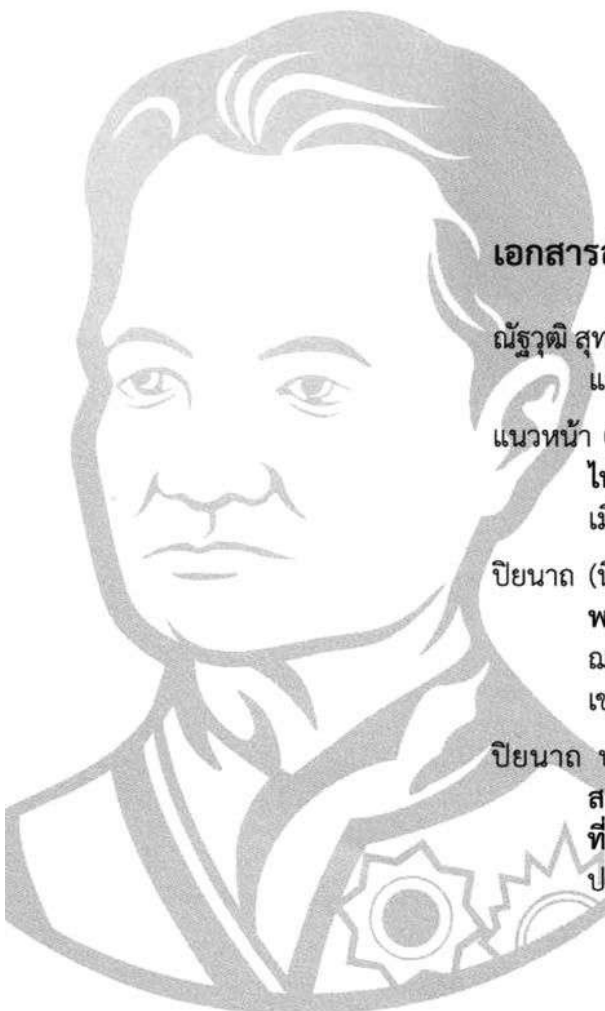
บทบาทของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ในการ
สนับสนุนการแปลวรรณกรรมจีนให้เป็นภาษาไทยเพื่อให้คนไทยทั้งในสมัยนั้น
และสืบต่อมาถึงปัจจุบันได้มีโอกาสอ่านเนื้อหาที่ทรงคุณค่านี้ จะเป็นการช่วย
กล่อมเกล่าประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนของชาติ ให้มีคุณธรรม ความกตัญญูกตเวทิตะ
เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน อารังไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์ ดังที่สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้
ดำรงคุณธรรมนี้ไว้ตลอดชีวิตของท่าน อันสมควรที่คนรุ่นหลังจะได้ยึดถือท่านเป็น
“แบบอย่าง” ดังความในข้อกึ่งตอนหนึ่งว่า “อันธรรมดาปราชญ์ย่อมบูชาปราชญ์
คนองอาจย่อมเชิดชูซึ่งกันแลกัน”^{๑๓}

^{๑๒}หนังสือ วัน ๑^๓ ๑๑ คำ ปิมะโรง โทศก ๑๒๔๒ อ้างถึงใน ปิยนาด บุนนาค. เรื่อง
เดียวกัน, หน้า ๒๑๕ และ ดูรายละเอียดใน ปิยนาด (นิโครธา) บุนนาค. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๗.

^{๑๓}สมปอง ดวงใส (บรรณาธิการ). พงศาวดารจีนข้อกึ่ง ฉบับสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหา
ศรีสุริยวงศ์, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๖๑), หน้า ๘๕๘.

เอกสารอ้างอิง

ณัฐวดี สุทธิสงคราม. (๒๕๑๖). สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

แนวหน้า (๒๕๖๑). ภูมิบ้าน ภูมิเมือง: 'ซ่องกั้ง' วรรณกรรมวิถีคนกล้าในสังคมไทย. จากเว็บไซต์: <https://www.naewna.com/lady/๓๑๕๔๘๕>. สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๖.

ปิยนถ (นิโครธา) บุนนาค. (๒๕๖๕). “บุนนาค...พิพัฒน์” (ช่วง พ.ศ.๒๓๒๕-พ.ศ.๒๔๑๖). อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายพิพัฒน์ บุนนาค ฌณาปนสถานกองทัพอากาศ วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร วันเสาร์ที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๕.

ปิยนถ บุนนาค. (๒๕๒๓). แนวความคิดและบทบาททางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

